

В. М. ЄДНАК

В'ячеслав Михайлович Єднак, прокурор прокуратури Індустріального району м. Дніпропетровська, здобувач Київського університету права НАН України

ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 375 КК УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Судова правосудність має ґрунтуватися на засадах законності, справедливості та обґрунтованості. Судове рішення – це підсумок здійснення правосуддя. Тому його правова захищеність від неправосуддя є одним з обов'язкових елементів зміцнення судової влади, підвищення її авторитету. Значну роль у протидії неправосуддю відіграють кримінально-правові норми. У ст. 375 Кримінального кодексу України (*далі – КК України*) передбачається кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

У теорії кримінального права питанням кримінально-правової характеристики окремих ознак складу цього злочину приділяли увагу такі вчені-криміналісти, як: Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, І. С. Власов, А. В. Галахова, Л. Д. Гаухман, В. О. Глушков, М. С. Голоднюк, С. Є. Дідик, Н. Д. Квасневська, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Я. М. Кульберг, О. М. Литвак, Л. В. Лобанова, А. А. Музика, М. І. Мельник, П. С. Метельський, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, Ш. С. Рашковська, О. Я. Светлов, В. В. Сташис, С. А. Тарарухін, В. Я. Тацій, І. М. Тяжкова, В. І. Тютюгін, А. П. Тузов, Є. В. Фесенко, В. Д. Філімонов, В. М. Фінкель, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші вчені. Зокрема, у працях цих науковців з'ясовується така ознака складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, як суспільно небезпечне діяння – постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (судового рішення).

Враховуючи те, що процесуальні кодекси – Цивільний процесуальний кодекс України (*далі – ЦПК України*), Кодекс адміністративного судочинства України (*далі – КАС України*), Кримінальний процесуальний кодекс України (*далі – КПК України*) були прийняті після набрання чинності КК України, а в Господарський процесуальний кодекс України (*далі – ГПК України*) після набрання чинності КК України було внесено істотні зміни, назріла потреба звернути увагу на термінологічний аспект описання суспільно небезпечного діяння у ст. 375 КК України. Відповідні питання є малодослідженими в теорії кримінального права України.

Метою статті є окремі проблеми термінологічного позначення суспільно небезпечного діяння у складі злочину, передбаченому ст. 375 КК України з урахуванням процесуальних кодексів України. Для досягнення цієї мети проаналізуємо термінологію, яка використовується в ЦПК України, КАС України, ГПК України та КПК України для позначення постановлення відповідних судових рішень, визначимо момент закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України та встановимо, який термін (терміни) потрібно використовувати для адекватного найменування суспільно небезпечного діяння у ній.

Насамперед зазначимо, що кримінальне право характеризується наявністю системоутворюючих ознак з іншими галузями права. М. І. Пікуров писав, що встановлення повного змісту кримінально-правової норми передбачає, передусім, з'ясування самого факту використання нормативного припису іншої галузі, потім визначення типу правового зв'язку і далі конкретизацію норми або її фрагмента, з якою кримінальний закон пов'язує встановлення ознак складу злочину або інших ознак, необхідних для реалізації кримінального закону. Нормативний матеріал іншої галузевої приналежності, у разі імплементації його в кримінально-правову норму, стає елементом її системи. Сукупність усіх правових норм, імплементованих у кримінальне право, утворює його нормативну інфраструктуру. Ця обставина має безпосереднє значення для реалізації закону в правомірній поведінці або в правозастосуванні¹. Однією з форм прояву системного характеру кримінально-правової норми є наявність специфічної «міжгалузевої мови», про що свідчить про використання тексту нормативних приписів, окремих слів і термінів іншої галузевої приналежності для формування змісту приписів кримінально-правової норми на основі єдиного лексичного поля в рамках однієї національної (державної) мови². Норма, викладена в ст. 375 КК України, якраз і використовує таку «міжгалузову мову», зокрема, для позначення суспільно небезпечного діяння.

У зв'язку з цим важливо проаналізувати термінологію, яка використовується в зазначених вище процесуальних кодексах для позначення постановлення відповідних судових рішень.

Згідно з ч. 1 ст. 208 ЦПК України судовими рішеннями у цивільному провадженні є ухвали, рішення та постанови. У главі 7 ЦПК України вказується, що рішення суду та постанова Верховного Суду України ухва-

люється, а ухвала – постановляється (ч.ч. 3, 4 ст. 208). Однак в інших статтях ЦПК України спостерігаємо використання іншої термінології. У ч. 2 ст. 209 ЦПК України вказано, що рішення суду ухвалюється, оформлюється і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду – суддями, які розглядали справу. У частинах 4–5 цієї статті передбачається, що ухвали, які оформляються окремим процесуальним документом, постановляються. Також виокремлюється їх підписання. При цьому в ч. 6 ст. 209 ЦПК України вказується, що ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення. У ЦПК України також виокремлюється проголошення відповідного судового рішення. Так, у ст. 218 ЦПК України передбачено, що рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Головуючий роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду.

Згідно з главою 5 КАС України судовими рішеннями в адміністративному судочинстві є постанова та ухвала. Судове рішення, яким суд вирішує спір по суті, викладається у формі постанови. Судове рішення, яким суд зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій, клопотань, викладається у формі ухвали.

У ст. 160 КАС України передбачається, що постанова приймається. При цьому в ч. 2 цієї статті закріплено, що постанова приймається, складається і підписується в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

Що стосується ухвал в адміністративному судочинстві, які викладаються окремим документом, то законодавець вказує, що вони постановляються в нарадчій кімнаті та підписуються складом суду, який розглядає справу (ч. 5 ст. 160 КАС України). Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання у журнал судового засідання. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, проголошуються негайно після їх постановлення (ч.ч. 6–7 КАС України).

Знову ж таки, як і в ЦПК України, у ч. 1 ст. 167 КАС України передбачено, що судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати.

Чинний КПК України щодо судових рішень використовує різні терміни: «ухвалення», «проголошення», «оголошення» та «постановлення» (глава 29 «Судові рішення»). У той час як у КПК України, який втратив чинність, вказувалося на «постановлення» вироку³. Отже, термін, який використовується у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України є застарілим.

Аналіз глави 29 КПК України наочно продемонстрував, що термін «постановлення» використовується у випадку, якщо судове рішення викладається у формі ухвали (згідно зі ст. 369 КПК України судове рішення, в якому суд вирішує інші питання (що не пов'язані з вирішенням обвинувачення по суті) викладається у формі ухвали) («... ухвала постановляється...» – ч. 3 ст. 371; «ухвали, постановлені...» – ч. 4 ст. 371, ч. 5 ст. 376 КПК України).

Термін «ухвалення» використовується законодавцем у кримінальному процесуальному законі як такий, що позначає процес викладення судового рішення у формі вироку («суд ухвалює вирок...» – ч. 1 ст. 371; «вирок ухвалюється...» – ч. 2 ст. 371), «виправдувальний вирок ухвалюється...» – ч. 1 ст. 373; «...суд ухвалює обвинувальний вирок...» (ч. 2 ст. 373), «обвинувальний вирок...ухвалюється...» (ч. 3 ст. 373), «...ухвалення обвинувального вироку...» (ч. 1 ст. 377), «...одночасно з ухваленням вироку...» (ч. 1 ст. 378); а також як узагальнюючий щодо винесення будь-яких судових рішень (і вироків, і ухвал): «законним є рішення, ухвалене...» (ч. 2 ст. 370), «обґрунтованим є рішення, ухвалене...» (ч. 3 ст. 370), «судове рішення ухвалюється...» (ч. 1 ст. 375), «...копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення...» (ч. 7 ст. 376).

Термін «проголошення» використовується законодавцем у чинному КПК України для позначення однієї зі стадій ухвалення судових рішень (як вироків, так і ухвал): «судове рішення проголошується...» (ч. 1 ст. 376), а також як термін, що позначає процес зачитування вироку у судовому засіданні («після проголошення вироку...» – ч. 3, 4 ст. 376, «...негайно після його проголошення...» (ч. 6 ст. 376) КПК України).

У випадку, якщо в судовому засіданні зачитується лише резолютивна частина ухвали, а потім її повний текст (на підставі ч. 2 ст. 376), то у кримінальному процесуальному законі використовується термін «оголошення» («...оголошенням резолютивної частини...», «з дня оголошення резолютивної частини...», «...оголошення повного тексту ухвали...» (ч. 2 ст. 376 КПК України).

Судовими рішеннями у господарському судочинстві є рішення та ухвала. У ч. 1 ст. 82 ГПК України закріплено, що при вирішенні господарського спору по суті господарський суд приймає рішення. При цьому вказується, що воно ухвалюється в нарадчій кімнаті (ст. 82-1 ГПК України), а після закінчення судового розгляду – оголошується в судовому засіданні (ч. 1 ст. 85 ГПК України). Якщо приймається лише вступна та резолютивна частина рішення, то, як зазначено в ч. 2 ст. 85 ГПК України, воно проголошується в судовому засіданні. Ухвала виносить у тому випадку, коли господарський спір не вирішується по суті (ч. 1 ст. 86 ГПК України).

Отже, як бачимо, процесуальні кодекси України використовують велику кількість термінів для позначення процесу прийняття судових рішень. Однак, можна зробити висновок, що законодавцю не вдалося виробити універсального терміна, який би позначав завершену дію судді (суддів) щодо прийняття судових рішень.

Для правильного з'ясування того, який же з них потрібно використати у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України, потрібно визначити, з якого моменту відповідний злочин потрібно вважати закінченим.

У теорії кримінального права немає єдиної точки зору з приводу цього. Одні автори вважають, що злочин, передбачений ст. 375 КК України буде вважатися закінченим з моменту підписання судового рішення суддею, а у випадку колегіального розгляду справи – усіма суддями (Л. В. Іногамова-Хегай, О. І. Чучаєв, М. Н. Голоднюк, А. Ю. Каргашов, В. В. Кузнецов)⁴. Науковці наголошують на тому, що з моменту підписання судового рішення суддею (суддями) справа вирішується по суті, а його проголошення, набрання законної сили і виконання знаходяться за межами складу злочину, так само як долучення до матеріалів справи процесуального документа, що містить вирок, рішення чи інший судовий акт.

Ще одна точка зору науковців полягає в тому, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку вони пропонують вважати закінченим не з моменту підписання вироку, а з моменту його проголошення, тобто, доведення до відома учасників процесу. На думку Є. В. Фесенка, «винесення – це дія, яка складається з двох елементів – складання і підписання того чи іншого неправосудного процесуального акта та його оголошення, після чого злочин вважається закінченим»⁵. В. І. Тютюгін вважає, що «оскільки постановлення судового акта завершується його проголошенням, саме з цього моменту злочин, передбачений ч. 1 ст. 375 КК, визнається закінченим незалежно від часу набуття законної сили судовим актом, його виконання та наслідків, які ним спричинені»⁶. Н. Д. Квасневська більш детально описує момент закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України і зазначає, що ним є «... постановлення неправосудного акта судової влади, яке полягає у виконанні послідовних дій: складання тексту, підпис суддею (суддями); публічне проголошення іменем України»⁷. У подальшому цей науковець конкретизує момент закінчення цього складу злочину проголошенням суддею резолютивної частини судового акта⁸. Такої ж думки дотримується С. Є. Дідик⁹. Л. В. Лобанова не погоджується з цією думкою і вважає, що небезпека спричинення суттєвої шкоди правосуддю виникає значно раніше, ніж проголошення неправосудного судового акта¹⁰.

Зазначимо, що нормативний момент закінчення злочину можна визначити на підставі того, як сконструйована об'єктивна сторона відповідного складу злочину у диспозиції кримінально-правової норми. Як було зазначено вище, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку належить до формальних складів злочинів. Оскільки у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України передбачене лише одне суспільно небезпечне діяння, то він належить до злочинів з простим формальним складом. Як зазначає З. А. Тростюк, «для того, щоб визначити момент закінчення формальних та усічених складів злочинів, потрібно використовувати правила лінгвістичного тлумачення кримінально-правових норм. При цьому потрібно пам'ятати, що суспільно небезпечні діяння у диспозиціях Особливої частини КК України описані не дієсловами, а віддієслівними іменниками, що утворені від відповідних дієслів доконаного та недоконаного видів»¹¹. Як зазначає цей науковець, «іменники, що утворені від дієслів доконаного виду використовуються для формулювання формальних складів злочинів, а іменники, які утворені від дієслів недоконаного виду – усічених складів злочинів»¹². Суспільно небезпечне діяння у ч. 1 ст. 375 КК України описане з використанням віддієслівного іменника «постановлення», яке походить від дієслова доконаного виду, а тому склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 375 КК України буде вважатися закінченим з моменту завершення виконання певного діяння.

Як показав аналіз процесуальних кодексів України, процедура ухвалення (постановлення) судових рішень завершується їх проголошенням у залі судового засідання. Саме з цього моменту виникають інші правові наслідки (зокрема, видача або направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі, подання апеляційної скарги, право подати клопотання про помилування, право ознайомитися із журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження, звільнення обвинуваченого з-під варті в залі судового засідання у разі виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання тощо). Тобто, проголошення судового рішення «вінчує» процес його ухвалення (постановлення) прийняття.

На нашу думку, для того, щоб уникнути дискусій щодо встановлення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, потрібно певним чином уніфікувати як термінологію процесуальних кодексів України, так і диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України. Насамперед, вважаємо за необхідне досягнути того, щоб у процесуальних кодексах України використати два терміни: «ухвалення» та «постановлення». Перший повинен вживатися в тих випадках, коли суддя (суд) приймає судові рішення, яким спір або обвинувачення вирішується по суті (рішення суду та постанова Верховного Суду України в цивільному судочинстві, постанова в адміністративному судочинстві, рішення в господарському судочинстві або вирок суду в кримінальному провадженні). Другий термін – у випадку прийняття інших процесуальних документів. Такі ж терміни мають використовуватися і в ч. 1 ст. 375 КК України. При цьому в ЦК України, КАС України, ГПК України та КПК України необхідно чітко виписати процедуру ухвалення (постановлення) судових рішень, передбачивши, що відповідні рішення вважаються постановленими (ухваленими) лише після проголошення в залі судового засідання. Таке законодавче положення дозволить уникнути дискусій з приводу визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України.

Дослідження термінологічних питань складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України може стати підґрунтям до подальшого дослідження відповідних проблем у теорії кримінального права України, а також допоможе уніфікувати термінологію як КК України, так і процесуальних кодексів у частині винесення відповідних процесуальних рішень.

Отже, з метою уніфікації термінологічного позначення прийняття судових рішень, вважаємо за доцільне в процесуальних кодексах України (ЦК України, КАС України, ГПК України та КПК України) передбачити, що відповідні рішення вважаються постановленими (ухваленими) лише після проголошення в залі суду-

вого засідання. При цьому термін «постановлення» повинен використовуватися у випадку прийняття «фінальних» судових рішень, якими спір або обвинувачення вирішується по суті, у «ухвалення» – інших рішень суду. Відповідні терміни потрібно використати і в диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України і викласти її в такій редакції: «Ухвалення або постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного судового рішення».

¹ Пікуров Н. И. Уголовное право в системе межотраслевых связей: [монография] / Н. И. Пікуров. – Волгоград: ВЮИ МВД России, 1998. – С. 49–50.

² Там само. – С. 50.

³ Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року з наступними змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05.html> – Заголовок з екрана.

⁴ Голоднюк В. М. Вопросы развития законодательства о преступлениях против правосудия / В. М. Голоднюк // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 1996. – № 6. – С. 14; Уголовное право. Особенная часть: Учебник. Издание второе исправленное и дополненное / Под ред. Л. В. Иногамовой-Хегай, А. И. Чучаева. – М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2008. – С. 718; Карташов А. Ю. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудных приговора, решения или иного судебного акта: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. Ю. Карташов. – Ставрополь, 2004. – С. 110; Кузнецов В. В. Уголовно-правовая ответственность за вынесение заведомо неправосудного судебного акта: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В. В. Кузнецов. – Кисловодск, 2006. – С. 45.

⁵ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка]. – [2-е вид., перепроб. та доп.]. – К.: Дакор, 2008. – С. 1250.

⁶ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 52.

⁷ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні: [монографія] / Н. Д. Квасневська. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 82.

⁸ Там само. – С. 83.

⁹ Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / С. Є. Дідик. – К., 2009. – С. 56.

¹⁰ Лобанова Л. В. Преступления против правосудия: теоретические проблемы классификации и законодательной регламентации / Л. В. Лобанова. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного ун-та, 1999. – С. 132.

¹¹ Тростюк З. А. Про окремі загальнолінгвістичні правила тлумачення кримінального закону / З. А. Тростюк // Кримінальне право України. – 2006. – №7. – С. 6.

¹² Там само. – С. 6.

Резюме

Еднак В.М. Постановлення завідомо неправосудного судового рішення як суспільно небезпечне діяння у складі злочину, передбаченого ст. 375 КК України: окремі термінологічні аспекти.

Аналізуються процесуальні кодекси України на предмет описання процедури прийняття судових рішень у цивільному, господарському, адміністративному судочинстві та в кримінальному провадженні. Зроблено висновок, що в диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України замість терміна «постановлення» доцільно вжити два терміни: «ухвалення» та «постановлення». Встановлюється момент закінчення цього злочину.

Ключові слова: постановлення; ухвалення; проголошення; завідомо неправосудне судове рішення; процесуальні кодекси.

Резюме

Еднак В. М. Постановление заведомо неправосудных судебных решений как общественно опасное деяние в составе преступления, предусмотренного ст. 375 УК Украины: отдельные терминологические аспекты.

Анализируются процессуальные кодексы Украины на предмет описания процедуры принятия судебных решений в гражданском, хозяйственном, административном судопроизводстве и в уголовном производстве. Сделан вывод, что в диспозиции ч. 1 ст. 375 УК Украины вместо термина «постановление» целесообразно принять два термина: «принятие» и «постановление». Устанавливается момент окончания этого преступления.

Ключевые слова: постановления; принятие; провозглашение; заведомо неправосудное судебное решение; процессуальные кодексы.

Summary

Ednak V. Judgment knowingly unjust judgments as socially dangerous acts of crime under pt. 375 of the Criminal Code of Ukraine: some aspects of terminology.

Analyzed Procedure Code describes the procedure for the adoption of judicial decisions in civil, economic, administrative proceedings and criminal proceedings. Concluded that in the disposition of part 1 of article 375 of the Criminal Code instead of the term «judgment» is advisable to take two terms «acceptance» and «judgment». Fits the end of this crime.

Key words: decision; adoption; proclamation; knowingly unjust judgment; procedural codes.

Отримано 19.06.2014